

ส่วนที่ 1 ชื่อโครงการ "พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชศรัทธาปณิธานในการสถาปนาวัดอุสสถานในพระพุทธศาสนา"
ผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์
ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
แหล่งทุนอุดหนุนการวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีที่สิ้นสุดงานวิจัย 2548

ส่วนที่ 2 บทคัดย่อ

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถือเป็นยุคแห่งการฟื้นฟูศิลปะและวิทยาการอย่างแท้จริง พระองค์คือพระมหากษัตริย์ที่ทรงใฝ่ในการพระศาสนา ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างรวมทั้งทรงสนับสนุนให้เจ้านายและขุนนางสร้างวัดขึ้นเป็นจำนวนมาก และส่วนหนึ่งของงานศิลปกรรม โดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรมมีรูปแบบใหม่เกิดขึ้น โดยได้รับอิทธิพลทางศิลปะจีนเป็นสำคัญ จึงนิยมเรียกงานศิลปกรรมในยุคนี้ในภายหลังว่า "แบบพระราชนิยม" ซึ่งมีความแตกต่างจาก "แบบประเพณีนิยม" ที่มีมาแต่เดิม ทั้งนี้อิทธิพลทางศิลปะจีนมีผลมาจากการติดต่อกับชาวยุโรปจีนประการหนึ่ง ความต้องการให้มีความมั่นคงถาวรทางด้านสถาปัตยกรรมประการหนึ่ง หรือความต้องการให้สร้างเสร็จได้อย่างรวดเร็ว และอื่นๆ เป็นต้น

งานวิจัยเรื่องนี้สืบเนื่องมาจากประเด็นที่ว่าอิทธิพลศิลปะจีนที่เรียกว่า "แบบพระราชนิยม" นั้นเป็นพระราชปณิธานที่แท้จริงหรือไม่ เพราะจากการวิเคราะห์แล้วกลับพบว่าน่าจะมีพระราชประสงค์อื่นปรากฏอยู่ ที่สามารถตั้งเป็นข้อสังเกตได้ เช่น แนวความคิดในการก่อสร้างวัดอุสสถานในแต่ละแห่ง การเลือกสรรอาคารประธานที่มักไม่ซ้ำแบบกัน แต่ละแห่งมีแนวความคิดและคติในการก่อสร้างที่แฝงอยู่ด้วยเสมอ การสร้างอาคารที่ปรากฏตามคัมภีร์ทางศาสนา หรือพระราชประสงค์ให้บ้านเมืองเสมือนกับเมื่อครั้งรุ่งเรืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งแนวพระราชดำริในการอนุรักษ์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงถึงแนวพระราชศรัทธาปณิธานที่สำคัญของพระองค์ในการทำนุบำรุงพระศาสนาและการให้การศึกษาและการมีจริยธรรมของประชาชนโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง

การวิจัยในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อศึกษาพระราชศรัทธาปณิธานของรัชกาลที่ 3 ในการก่อสร้างโบราณวัตถุสถานในพระพุทธศาสนา โดยทำการศึกษาทั้งงานประติมากรรม และสถาปัตยกรรมที่สร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยเน้นประเด็นรูปแบบที่สามารถบ่งบอกถึงแนวความคิดและวัตถุประสงค์ในการก่อสร้าง เชื่อมโยงข้อมูลกับหลักฐานจากเอกสาร และ

งานศิลปกรรมด้านอื่นๆ และเพื่อตอบข้อสมมติฐานในการสร้างตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อันจะแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์ในด้านการช่างในพระศาสนาอย่างแท้จริง

โดยการวิจัยครั้งนี้ทฤษฎีหรือกรอบแนวความคิด (Conceptual Framework) คือการสถาปนาวัตถุสถานเนื่องในพระพุทธศาสนาในรัชกาลที่ 3 นั้นเกิดขึ้นจากคติและแนวความคิดทางพุทธศาสนา ไม่ใช่เพียงแค่รูปแบบที่เรียกว่า "แบบพระราชนิยม" ที่มีอิทธิพลศิลปะจีนดังที่เข้าใจกันเพียงอย่างเดียว

ผลการวิจัย

จากการวิจัยทำให้ทราบถึงแนวพระราชศรัทธาปณิธานของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในการสถาปนาวัตถุสถานในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้มีข้อเสนอที่กล่าวว่า งานที่สร้างขึ้นในรัชกาลนี้มักเรียกรวมว่าเป็น "แบบพระราชนิยม" แต่จากการศึกษาพบว่า ส่วนหนึ่งยังเป็นงานที่มีการสืบทอดรูปแบบศิลปกรรมแบบประเพณีนิยม ดังนั้นในรัชกาลที่ 3 จึงมีการสร้างทั้ง 2 รูปแบบควบคู่กัน คือทั้ง "แบบประเพณีนิยม" และ "แบบพระราชนิยม" ตัวอย่างของงานแบบพระราชนิยมคือ อาคารที่มีความมั่นคงถาวร ประกอบด้วยระบบเสารับน้ำหนักที่เป็นแท่งสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ และการเพิ่มเสาพาไลมารองรับน้ำหนักซึ่ง 2 สิ่งนี้เองที่ทำให้อาคารในสมัยนี้มีทั้งขนาดใหญ่และกว้างขวางกว่าอาคารในสมัยก่อน นอกจากนี้ยังได้มีการคิดค้นและการออกแบบอาคารอย่างใหม่เกิดขึ้น เช่น การปรับเปลี่ยนระบบแผนผังในการสร้างวัด ที่มีความหลากหลายรูปแบบมากขึ้น

ในรัชสมัยนี้ได้มีคตินิยมและแนวพระราชดำริที่เกิดขึ้นในการสถาปนาวัตถุสถานหลายประการ ได้แก่ การสถาปนาวัดเพื่อให้เป็นศูนย์กลางจักรวาล (สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ของพระอินทร์) การย้อนกลับไปนำคตินิยมจากลังกา ได้แก่ การสร้างโลหะปราสาท วัดราชนัลดารามฯ และการสร้างสถูปมหาสถาน วัดสุทัศนเทพวรารามฯ แนวพระราชดำริในการอนุรักษ์และการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ได้แก่ การสร้างเรือสำเภา วัดยานนาวาฯ เป็นต้น การใช้วัดเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา การอนุรักษ์และแหล่งการเรียนรู้ เช่น จารึกตำราต่าง ๆ ที่วัดราชโอรสารามฯ และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามฯ เป็นต้น

ในส่วนของงานประติมากรรม ได้มีแนวพระราชศรัทธาในการสถาปนา ได้แก่ คติเกี่ยวกับพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิราช คติเกี่ยวกับความเป็นพระพุทธเจ้าอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เช่น การสร้างพระพุทธรูปประธานขนาดใหญ่ภายในพระอุโบสถ ที่มีการยกฐานสูงและการสร้างเรื่องราวที่เป็นงานประดับตกแต่งที่สอดคล้องกัน การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ให้เหมือนกับเมื่อครั้งบ้านเมืองยังดีในสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น พระพุทธไตรรัตนนายก วัดกัลยาณมิตร นอกจากนี้ยังมีการใช้พระศาสนาในการสร้างศรัทธาต่อผู้ติดตาม เช่น การนำเอากลักฝันมาสร้างพระพุทธรูปคือพระเสถียรฐมุนีประดิษฐานภายในศาลาการเปรียญ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามงานศิลปกรรมที่มีทั้งการอนุรักษ์รูปแบบเดิมและการสร้างอย่างใหม่ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนาและอาจกล่าวถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจในยุคนี้ ได้หยุดลงเมื่อหมดรัชกาลของพระองค์ อันมีปัจจัยหลายด้านภายหลังจากการเปลี่ยนรัชกาล ส่วนหนึ่งมีผลมาจากการพัฒนาบ้านเมืองเพื่อรับกับกระแสอารยธรรมตะวันตก และวัดวาอารามที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 มีเป็นจำนวนมากแล้ว ดังพระราชดำรัสก่อนสิ้นพระชนม์ว่า วัดวาอารามมีเป็นจำนวนมากแล้วคงไม่ต้องสร้างเพิ่ม ทรงขอพระราชทรัพย์ส่วนหนึ่งเพื่อวัดที่สร้างค้างไว้สร้างต่อให้เสร็จและบำรุงวัดวาอารามต่าง ๆ ส่วนหนึ่งขอให้ระวางต่อกัยที่จะมาจากทางตะวันตก

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้งานศิลปกรรมแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 หดไปคือในสมัยรัชกาลที่ 4 ไม่โปรดงานแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงหันกลับไปสร้างงานศิลปกรรมที่เป็นแบบประเพณีนิยมอีกครั้งหนึ่ง เช่น อาคารและแผนผังแบบที่เคยมีมาแต่เดิม ในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเจดีย์ทรงปรางค์และเจดีย์ทรงเครื่อง แต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ไม่ทรงโปรด ได้เปลี่ยนมาเป็นเจดีย์ทรงระฆังแทน เป็นต้น ดังนั้นงานศิลปกรรมที่เกิดและรุ่งเรืองอย่างสูงสุดในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงสิ้นสุดลง จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสิ้นสุดงานแบบพระราชนิยมพร้อมกับการเริ่มต้นแนวพระราชศรัทธาปณิธานอย่างใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4

Abstract

172950

Part I Research Project : "The Buddhist Monuments According to the Royal Intention of King Rama III"

Researcher : Assoc. Prof. Sakchai Saisingha Ph.D.

Subsidy Granted by : Research and Development Institute, Silpakorn University

Research Completing Year : 2005

Part II Abstract

The reign of King Phra Nangklao of the Rattanakosin period is considered as the era of art and culture revival. Being a remarkable pious patron of Buddhism, His Majesty ordered many temples to be renovated and constructed as well as encouraged his subjects to follow his piety. Moreover, ones note that part of Thai art at that period, particularly Thai architecture, had the Chinese art influence. As this style of art is different from the Thai traditional art, the art of this kind is nowadays called "the art of royal preference". It is believed that there were many reasons leading to the presence of Chinese art influence, for example, the trade with China, and the need for architectural durability and time saving.

This research was carried out because of one question ; was the application of Chinese art styles in the art execution the most important intention of King Rama III? From the analysis, it is found that there were likely to be other royal intentions concerning the art works under his orders as well. The royal intentions can be noticed from, for example, the building concept of each temple, and selections for the various styles of presiding buildings which were usually different from one another. The aforementioned observations echo that there is always a concept or idea hidden behind each construction and sculpture created under the king's command. The imitation of many buildings mentioned in religious manuscripts, his own desire to make the kingdom as thriving as that of the Ayutthaya period, together with his royal idea of conservation are the indications of his pious intention to support Buddhism and initiate temples to be a center of education and morality for people.

The purposes of the research are to study the pious intention of King Rama III leading to the execution of many religious art works. Thus, in this research, religious buildings and sculptures executed or renovated according to the king's command and bearing some concepts in their art forms were studied. The results of the study were cross - checked with literary evidence and art works in other fields. These will help us to comprehend the royal thoughts of King Rama III relating to the creation of each religious art work and also reflecting his ingenious design in religious art.

In the research, the conceptual framework is that the religious art works of royal preference of King Rama III were influenced not only by Chinese art, but also by Buddhist traditions and beliefs as well.

The results of the research

The study makes us understand the royal pious intention in the execution of Buddhist art works. Generally, the works in the reign of King Phra Nangklao are considered bearing the style of royal preference. Nevertheless, it is noticed that some of them undoubtedly show the elements of the Thai traditional style. Therefore, art works in this reign should be divided into 2 groups; the art of the Thai traditional style and that of the royal preference style. The characteristics of the new art style in architecture are more durable buildings with huge square pillars inside and outside which make them taller and wider than those of the earlier period. Other characteristics can be seen from the variety of new building styles and temple planning.

In this reign, many beliefs and the king's motivations were behind the art execution : the establishment of temples as the center of the cosmos (the Tavatimsa Heaven of the God Indra) and the employment of some religious beliefs from Lanka such as the construction of *Lohaprasada* in Wat Ratchanadda and the Seven Great Places in Wat Suthatthepwararam. His royal concept of conservation and innovation can be realized from the creation of the chedi – topped vessel in Wat Yannawa and the initiation of establishing temples as a center of education, conservation and knowledge.

As for sculpture, the royal inspiration of King Rama III can be noticed from casting crowned Buddha images according to the Chakravatin cult, executing a higher pedestal with certain decorations for principal Buddha images to depict the idea of the residence of the Buddha in the Tavatimsa Heaven. Also, it can be seen from his command to cast huge Buddha images such as *Trirattanayok* in Wat Kalayanamit to show that the kingdom was now as prosperous as that of the Ayutthaya period. Furthermore, Buddhism was promoted in order to increase the faith of ones who were addicted to opium, as seen from the employment of opium containers as materials to cast the Buddha image *Sethamuni* which is now housed in the teaching pavilion of Wat Suthatthepwararam.

The art of the traditional style along with the new one in the time of King Rama III reflecting the heyday of Buddhism and the economic stability, the latter of which ceased after his death. This was resulted from the development of the kingdom to prepare for the stream of Western civilization. It was also because the number of temples built in the reign of King Phra Nangklao was so great that the king himself told his subjects before his death not to build any more temples but to provide money for maintaining and supporting them.

Also, what made the art of royal - preference style of King Rama III faded out was that King Rama IV did not favour such style. Instead, he turned his attention to the revival of Thai traditional style. Some examples to support this statement are the styles of buildings and temple planning in his period. Another example is that King Rama III preferred prangs and multi - angular elaborated chedis, but King Rama IV preferred bell - shaped chedis. Thus, it can be concluded that the art of the royal - preference style of King Rama III was ended at the same time as the beginning of the new art style of King Rama IV.